

ROCZNIK TOMISTYCZNY
4 (2015)

ROCZNIK TOMISTYCZNY

4 (2015)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

4 (2015)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / secretary), Maciej Słęcki, Magdalena Płotka, Anna Kazimierczak-Kucharska, Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Wojciech Falkowski, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Paul J. Cornish, Marek P. Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Maciej Igielski (język polski), Adam Filipowicz (łacina, greka), Bernice McManus-Falkowska, Anna Kazimierczak-Kucharska (angielski), Christel Martin, Izabella Andrzejuk (francuski), Michał Zembrzusi (łacina),

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2015

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów

POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl

e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	11
------------------	----

Uniwersytet na rozdrożu.

O uniwersytecie i nauczaniu uniwersyteckim z Antonim B. Stępnem rozmawiają Artur Andrzejuk, Magdalena Płotka, Izabella Andrzejuk i Witold Płotka	13
--	----

Rozprawy i artykuły

Marek P. Prokop Le concept de l'éternité et du temps dans le <i>Liber de causis</i>	27
Artur Andrzejuk Problem istnienia w Komentarzu Tomasza z Akwinu do <i>Liber de causis</i>	39
Michał Zembrzowski Realna różnica między intelektem czynnym i możliwościowym w ujęciu św. Tomasza z Akwinu.....	63
Tomasz Pawlikowski <i>Liber de definitionibus</i> i scholastyczny problem <i>adaequatio</i>	97
Karolina Ćwik Czy św. Tomasz był eudajmonistą?	113
Magdalena Płotka Jak nakaz moralny wynika z natury świata? Koncepcja prawa natury św. Tomasza z Akwinu na tle stoickiej i późnośredniowiecznej tradycji.....	129
Iwona Solecka-Karczewska Zgodność rozumu i wiary w <i>Summa theologiae</i> Tomasza z Akwinu	145
Mieszko Pawlak Państwo i Kościół w myśli św. Tomasza z Akwinu i Marsyliusza z Padwy	163
Urszula Wolska Wizja człowieka ponowoczesnego a tomistyczna teoria osoby	191
Anna Mandrela Tomistyczna filozofia bytu i buddyjska filozofia pustki	215
Sebastian Taboń Tomizm czeski w latach 1879-1948.....	239

Tłumaczenia

Tomasz z Akwinu <i>O geocentryzmie</i> , tekst łaciński i polski (tłum. Marcin Karas)	251
Kamil Majcherek Zagadnienie pośmiertnej identyczności ciała Chrystusa i pośmiertnego nazywania części Jego ciała w <i>Quaestiones quodlibetales</i> św. Tomasza z Akwinu	267
Tomasz z Akwinu <i>Quaestiones quodlibetales</i> , II, q. 1, a. 1 et III, q. 2, a. (tłum. Kamil Majcherek).....	279

Sprawozdania i recenzje

Michał Zembrzusi, Izabella Andrzejuk Tomizm na Konferencji Naukowej „Etyka i polityka”	289
Magdalena Płotka Sprawozdanie z konferencji naukowej „W kręgu średniowiecznej etyki”	293
Anna Kazimierczak-Kucharska Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej z okazji 740-lecia śmierci św. Tomasza z Akwinu oraz św. Bonawentury z Bagnoregio	297
Michał Zembrzusi Sprawozdanie z wręczenia Nagród imienia Profesora Mieczysława Gogacza i sympozjum pt. „Tomizm konsekwentny”	303
Anna Kazimierczak-Kucharska, Izabella Andrzejuk Filozofia tomistyczna na konferencji „Od etyki cnót do etyki chronienia osób. Podstawy wychowania społecznego i politycznego”	307
Izabella Andrzejuk, Anna Ambroziak, Agnieszka Paprocka-Waszkiewicz, Izabela Kozłowska, Marcin Wodziński, Artur Andrzejuk Tomizm w Fundacji Dobrej Edukacji „Maximilianum”	311
Michał Zembrzusi Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji: „Towards Biblical Thomism. The Biblical Exegesis of Thomas Aquinas and Its Contemporary Relevance”	319
Anna Kazimierczak-Kucharska, Karolina Ćwik Sprawozdanie z udziału w Międzynarodowej Konferencji „Oblicza Mistyki”	323
Michał Zembrzusi Recenzja: Tomasz Bartel, <i>Prawda i byt. Ujęcie prawdy ontycznej w „Quaestio disputata de veritate” świętego Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo Rolewski, Złotorya 2008	325
Magdalena Płotka Recenzja: Michał Głowała, <i>Pojedynczość. Spór o zasadę indywiduacji w scholastyce</i> , Wrocław 2012, Oficyna Naukowa PFF, ss. 197	329
Dorota Zapisek Recenzja: Mateusz Penczek, <i>Wola i intelekt w filozofii Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, ss. 322.	335
Artur Andrzejuk Recenzja: Aleksander z Afrodyzji, <i>O duszy</i> , przekład z jęz. greckiego Monika E. Komsta, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, ss. 281.	339
Artur Andrzejuk Recenzja: Św. Tomasz z Akwinu, <i>Komentarz do „Hermeneutyki” Arystotelesa</i> , przekł. z jęz. łac., wprowadzenie i komentarz Andrzej P. Stefańczyk, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, ss. 639.	345
Artur Andrzejuk Recenzja: Tomasz Pawlikowski, <i>Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, ss. 514.	351
Izabella Andrzejuk Filozoficzne i teologiczne aspekty religii. Recenzja: Ks. Piotr Moskal, <i>Traktat o religii</i> , Lublin 2014, Wydawnictwo KUL, ss. 247.	355

Marcin Karas	
Recenzja: Santiago Ramirez OP, <i>Autorytet doktrynalny św. Tomasza z Akwinu</i> , przeł. Mariusz Beściak, Warszawa 2014, ss. 324.....	359
Magdalena Płotka	
Recenzja: <i>Glossae – Scholia – Commentarii. Studies on Commenting Texts in Antiquity and Middle Ages</i> , (eds.) M. Mejer, K. Jażdżewska, Anna Zajchowska, Peter Lang, Frankfurt am Main–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Warszawa–Wien 2014, ss. 201.....	363
Artur Andrzejuk	
Recenzja: Bożena Listkowska, <i>Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego</i> , Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2014, ss. 304.	367
Anna Kazimierczak-Kucharska	
Recenzja: 1) <i>Tomizm polski 1879-1918. Słownik filozofów</i> , red. B. Listkowska, A Andrzejuk, Wydawnictwo von Borowiecky, Radzymin 2014, ss. 168; 2) <i>Tomizm polski 1919-1945. Słownik filozofów</i> , Radzymin 2014, ss. 171; 3) <i>Tomizm polski 1946-1965. Słownik filozofów</i> , Warszawa–Radzymin 2015, ss. 218.....	371
Anna Kazimierczak-Kucharska	
Recenzja: Tomasz Stępień, <i>Doktor anielski o aniołach</i> , Warszawa 2014, Towarzystwo „Powściągliwość i Praca”, ss. 180.	375
Dawid Lipski	
Recenzja: Michał Zembruski, Magdalena Płotka, Andrzej Nowik, Adam Filipowicz, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, <i>Z metodologii historii filozofii</i> , w: <i>Opera philosophorum medii aevii. Textus et studia</i> , t.14, Warszawa 2015, ss. 160.....	379

Polemiki i dyskusje

Wojciech Golonka	
Odpowiedź na krytyczne uwagi dra Marka Prokopa odnośnie do mego artykułu <i>St Thomas d'Aquin en tant que philosophe: le problème des sources</i>	385
Odpowiedź Marka Prokopa	393
Izabella Andrzejuk	
Spór o filozofię moralną św. Tomasza z Akwinu. Próba wskazania na źródła odmiennych stanowisk É. Gilsona i F. van Steenberghena. Na marginesie dyskusji M. Prokopa z artykułem W. Golonki.....	397
Nota o autorach.....	411

Table of Contents

Editorial	11
-----------------	----

University at the Crossroads.

University at the Crossroad. University and its Teaching with Antoni B. Stępień – Artur Andrzejuk, Magdalena Płotka, Izabella Andrzejuk, Witold Płotka	13
--	----

Dissertations and articles

Marek P. Prokop The Concept of Eternity and Time in <i>Liber de causis</i>	27
Artur Andrzejuk The Problem of Being in Thomas Aquinas' Commentary on <i>Liber de causis</i>	39
Michał Zembrzusi The Real Distinction Between Agent and Potential Intellect in Approach Thomas Aquinas	63
Tomasz Pawlikowski <i>Liber de definitionibus</i> and Scholastic Problem <i>adaequatio</i>	97
Karolina Ćwik Thomas Aquinas's Eudaimonistic Ethics	113
Magdalena Płotka How is Moral Imperative a Result of the Nature of the World? The Concept of Natural Law in St. Thomas Aquinas's Account Stoic and Late Medieval Tradition	129
Iwona Solecka-Karczewska Compatibility of Reason and Faith in <i>Summa Theologiae</i> of Thomas Aquinas.....	145
Mieszko Pawlak Church and State in the Thought of St. Thomas Aquinas and Marsilius of Padua.....	163
Urszula Wolska The Vision of Postmodern Man and Thomistic Theory of the Person	191
Anna Mandrela Thomistic Philosophy of Being and Buddhist Philosophy of Emptiness	215
Sebastian Taboř Czech Thomism in 1879-1948	239

Translations

Tomasz z Akwinu <i>About Geocentrism</i> , Latin and Polish Text (transl. Marcin Karas).....	251
Kamil Majcherek The Issue of Posthumous Identity of Christ's Corpus and Posthumous Naming Parts of His Body in <i>Quaestiones quodlibetales</i> of St. Thomas Aquinas. The Introduction to Translation.....	267
Tomasz z Akwinu <i>Quaestiones quodlibetales</i> , II, q. 1, a. 1 et III, q. 2, a. (transl. Kamil Majcherek).....	279

Reports and Reviews

Michał Zembrzusi, Izabella Andrzejuk Thomism at the Conference 'Ethics and Politics'	289
Magdalena Płotka The Report of the Conference 'In the Sphere of Medieval Ethics'	293
Anna Kazimierczak-Kucharska The Report of the Conference on the Occasion of 740 Anniversary of Death of St. Thomas Aquinas and St. Bonaventure.....	297
Michał Zembrzusi The Report of Presentation Professor Mieczysław Gogacz Prizes and Symposium 'Consequential Thomism'	303
Anna Kazimierczak-Kucharska, Izabella Andrzejuk Thomistic Philosophy at the Conference 'From Virtue Ethics to Protect People as a Persons Ethics. The Basics of Social and Political Education'	307
Izabella Andrzejuk, Anna Ambroziak, Agnieszka Paprocka-Waszkiewicz, Izabela Kozłowska, Marcin Wodziński, Artur Andrzejuk Thomism in a Foundation of a Good Education 'Maximilianum'	311
Michał Zembrzusi The Report of the International Conference: 'Towards Biblical Thomism. The Biblical Exegesis of Thomas Aquinas and Its Contemporary Relevance'	319
Anna Kazimierczak-Kucharska, Karolina Ćwik The Report of Participation in the International Conference 'The Faces of Mysticism'	323
Michał Zembrzusi Review: Tomasz Bartel, <i>Prawda i byt. Ujęcie prawdy ontycznej w „Quaestio disputata de veritate” świętego Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo Rolewski, Złotoryja 2008	325
Magdalena Płotka Review: Michał Głowała, <i>Pojedynczość. Spór o zasadę indywiduacji w scholastyce</i> , Wrocław 2012, Oficyna Naukowa PFF, ss. 197	329
Dorota Zapisek Review: Mateusz Penczek, <i>Wola i intelekt w filozofii Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, ss. 322	335
Artur Andrzejuk Review: Aleksander z Afrodyzji, <i>O duszy</i> , przekład z jęz. greckiego Monika E. Komsta, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, ss. 281	339
Artur Andrzejuk Review: Św. Tomasz z Akwinu, <i>Komentarz do „Hermeneutyki” Arystotelesa</i> , przekł. z jęz. łac., wprowadzenie i komentarz Andrzej P. Stefańczyk, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, ss. 639	345
Artur Andrzejuk Review: Tomasz Pawlikowski, <i>Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, ss. 514	351
Izabella Andrzejuk Philosophical and Theological Aspects of Religion. Review: Ks. Piotr Moskal, <i>Traktat o religii</i> , Lublin 2014, Wydawnictwo KUL, ss. 247	355

<p>Marcin Karas Review: Santiago Ramirez OP, <i>Autorytet doktrynalny św. Tomasza z Akwinu</i>, przeł. Mariusz Beściak, Warszawa 2014, ss. 324.....</p> <p>Magdalena Płotka Review: <i>Glossae – Scholia – Commentarii. Studies on Commenting Texts in Antiquity and Middle Ages</i>, (eds.) M. Mejer, K. Jażdżewska, Anna Zajchowska, Peter Lang, Frankfurt am Main–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Warszawa–Wien 2014, ss. 201</p> <p>Artur Andrzejuk Review: Bożena Listkowska, <i>Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego</i>, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2014, ss. 304.....</p> <p>Anna Kazimierczak-Kucharska Review: 1) <i>Tomizm polski 1879-1918. Słownik filozofów</i>, red. B. Listkowska, A Andrzejuk, Wydawnictwo von Borowiecky, Radzymin 2014, ss. 168; 2) <i>Tomizm polski 1919-1945. Słownik filozofów</i>, Radzymin 2014, ss. 171; 3) <i>Tomizm polski 1946-1965. Słownik filozofów</i>, Warszawa–Radzymin 2015, ss. 218.....</p> <p>Anna Kazimierczak-Kucharska Review: Tomasz Stępień, <i>Doktor anielski o aniołach</i>, Warszawa 2014, Towarzystwo „Powściągliwość i Praca”, ss. 180.....</p> <p>Dawid Lipski Review: Michał Zembrzusi, Magdalena Płotka, Andrzej Nowik, Adam Filipowicz, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, <i>Z metodologii historii filozofii</i>, w: <i>Opera philosophorum medii aevii. Textus et studia</i>, t. 14, Warszawa 2015, ss. 160.....</p>	<p>359</p> <p>363</p> <p>367</p> <p>371</p> <p>375</p> <p>379</p>
---	---

Controversy and Discussions

<p>Wojciech Golonka The Response to Marek Prokop's (PhD) Critical Comments to my Article <i>St Thomas d'Aquin en tant que philosophe: le problème des sources</i></p> <p>The Marek Prokop's Response</p> <p>Izabella Andrzejuk The Dispute about St. Thomas Aquinas' Moral Philosophy. An Attempt to Indicate the Sources of Different Positions É. Gilson and F. van Steenberghen. In the Margin of M. Prokop Discussion with article of W. Golonka</p> <p>Note about authors.....</p>	<p>385</p> <p>393</p> <p>397</p> <p>411</p>
---	---

Recenzja

Św. Tomasz z Akwinu, *Komentarz do „Hermeneutyki” Arystotelesa*,
przekł. z jęz. łac., wprowadzenie i komentarz
Andrzej P. Stefańczyk, Polskie Towarzystwo Tomasza
z Akwinu, Lublin 2013, ss. 639.

Rola logiki Arystotelesa w średniowieczu jest trudna do przecenienia, podobnie jak spór o powszechniki, który zresztą jest integralną częścią średniowiecznej dialektyki i który wielu historyków traktuje jako zasadniczą treść filozofii średniowiecznej, na co swego czasu uskarżał się nawet Gilson, przyznając wszakże, iż działo się to „nie bez przyczyny”¹. Recepcja tej logiki miała kilka etapów; początkowo opierała się na *Kategoriach* Arystotelesa, jego *Hermeneutyce*, tytułowanej przez Boecjusza jako *De interpretatione*, następnie poszerzono ją o *Isagogę* Porfirusza – to wszystko w przekładach Boecjusza, z jego komentarzami i krótkimi rozprawami logicznymi; ten zestaw tekstów nazwany został później starą logiką (*logica vetus*). Uważa się, że stara logika funkcjonowała do czasów Piotra Abelarda (1079–1141). Na przełomie XII i XIII wieku zaczęto poszerzać tę bibliotekę logiczną o kolejne teksty

Arystotelesa: *Analityki Pierwsze i Wtóre*, *Topiki* i *O błędach sofistycznych*. W takim repertuarze logika wkroczyła na wydziały sztuk Uniwersytetów, stając się wstępem do wszelkiego studiowania. W ten sposób logika arystotelesowska stała się paradygmatem uprawiania wszelkich nauk i trwało to właściwie do zakwestionowania scholastyki w „dojrzałej” nowożytności.

Περὶ ἑρμηνείας (*Peri hermeneias*) zajmuje w tym zbiorze dzieł logicznych miejsce pierwsze, i to nie tylko w ich wykazie; wiele z tego pierwszeństwa miało miejsce w roli *Hermeneutyki* w logice, zarówno starej, jak i nowej. Dlatego jak najbardziej trafny był wybór dokonany przez Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu i jego prezesa, ks. prof. Andrzeja Maryniarczyka, aby projektowaną serię przekładów komentarzy św. Tomasza do tekstów Arystotelesa rozpocząć właśnie od jego *Komentarza do „Hermeneutyki”*.

¹ É. Gilson, *Jedność doświadczenia filozoficznego*, tłum. Z. Wrzeszcz, Warszawa 1968, s. 7.

Tomasz zaczął pisać komentarz do *Hermeneutyki* na prośbę Wilhelma Berthaut w 1270 lub na początku 1271 roku. Posługiwał się przy tym dwujęzyczną, grecko-łacińską wersją sporządzoną przez Wilhelma z Moerbeke w 1268 roku w Viterbo, choć korzystał także z przekładu Boecjusza, dostępnego wraz z jego „dłuższym” komentarzem². Pracę swoją Akwinata rozpoczął być może jeszcze w Viterbo i kontynuował w Paryżu, by przerwać ją z nieznanych nam powodów na 14 lekcji II księgi (19 b 26). Tekst był kontynuowany przez m.in. Tomasza Suttona czy Tomasza de Vio (kardynała Kajetana). W polskim przekładzie otrzymujemy wersję „dokończoną” przez tego drugiego.

Przekład na język polski dokonany został przez Andrzeja Piotra Stefańczyka, filozofa i filologa z Katedry Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej KUL. Tłumacz znany jest już ze swoich przekładów św. Augustyna³, św. Anzelma z Canterbury⁴, W. G. Leibniza⁵. Publikował też artykuły dotyczące retoryki i logiki arystotelesowskiej⁶. Niedawno ukazała się książkowa wersja doktoratu, przygotowanego pod kierunkiem prof. Agnieszki Kijewskiej pt. *Między koniecznością a wolnością. Relacja wolnej woli do przedwiedzy, predestynacji i łaski Bożej w doktrynie Anzelma z Canterbury*⁷.

Tytuł traktatu Arystotelesa – Περὶ ἑρμηνείας – prawdopodobnie nie został nadany dziełu przez samego Arystotelesa, lecz raczej przez wydawców jego pism. Pochodzi od słowa ἑρμηνεία, czyli wypowiedzianie się, wyjaśnienie, tłumaczenie lub – jak proponuje A. P. Stefańczyk – „wyrażanie myśli”. Boecjusz przetłumaczył je na łacinę jako *De interpretatione*. W przekładach nowożytnych używa się zazwyczaj neologizmu „hermeneutyka”.

Traktat Arystotelesa uchodzi za polemikę z poglądami Platona na naturę języka, zawartymi w dialogach *Kratylos*, *Teajtet* i *Sofista*. Zgodnie ze swoją metafizyką idei Platon uważał, że istnieją prawdziwe nazwy, nadane przedmiotom przez Stwórcę, które „odkrywamy” na drodze analizy dialektycznej. Ten platoński „ontologizm języka” Arystoteles zastępuje konwencjonalizmem: znaczenie słów jest wynikiem umowy. Same słowa nie niosą w sobie ani prawdy, ani fałszu, a dopiero połączone w sensowne zdania o czymś nas informują. A informować mogą prawdziwie lub fałszywie. Uważa się, że Arystoteles zapoczątkowuje w ten sposób semantykę logiczną.

Książd prof. Andrzej Maryniarczyk, prezes Polskiego Towarzystwa Tomasza z Akwinu, w „Słowie od Wydawcy” zwraca uwagę, że tekst Tomasza to nie

² J. A. Weisheipl, *Tomasz z Akwinu. Życie, myśl i dzieło*, tłum. Cz. Wesołowski, Poznań 1985, s. 456.

³ Św. Augustyn, *List 137a (do Woluzjana)*, „Vox Patrum” 55 (2010), s. 883-903.

⁴ Św. Anzelm z Canterbury, *O prawdzie. O wolności woli. O upadku diabła*, Kęty 2011.

⁵ W. Leibniz, *Prawdy konieczne i przygodne*, „Roczniki Filozoficzne” 56 (2010) z. 2, s. 395-405; W. Leibniz do B. de Voldera, „Roczniki Filozoficzne” 62 (2014) z. 3, s. 103-111.

⁶ *Teoretyczne założenia „Retoryki” Arystotelesa*, w: *Retoryka antyczna i jej dziedzictwo*, red. M. Grzesiowski, Warszawa 1996, s. 35-50; *Pisteis w argumentacji retorycznej u Arystotelesa*, „Roczniki Humanistyczne” 48 (2000) z. 3, s. 21-33.

⁷ Lublin 2015.

tylko szeroko pojęta filozofia języka, lecz jego metafizyka. Ten metafizyczny aspekt, polega na poszukiwaniu przyczyn istnienia języka i stanowiących go pryncypiów. Taki sposób podejścia do języka radykalnie różni tomistyczną metafizykę języka od współczesnego językoznawstwa i współczesnej filozofii lingwistycznej. Powołuje się przy tym na słynną książkę Étienne'a Gilsona *Lingwistyka a filozofia*⁸, w której skrytykował on pogląd o rozkładalności myśli, nazywając go bez ogródek „mitem”, pociągającym za sobą drugi „mit” o rozkładalności języka, dzięki czemu odkrywa się rzekomo świat myślenia i samą rzeczywistość. Gilson – jak wyjaśnia A. Maryniarczyk – mitologizacji języka przeciwstawia przekonanie, że myśl sama z siebie nie jest racjonalna i żadne operacje na języku jej tej racjonalności nie przysporzą. Myślenie i język nabywają racjonalności od poznawanej rzeczywistości, język zaś tę racjonalność ma zakomunikować.

Tomasz z Akwinu w swoim *Komentarzu* pragnie przede wszystkim uzasadnić metafizycznie poglądy logiczne i językoznawcze Arystotelesa. Z tego punktu widzenia jednym z ciekawszych tematów – dla tomisty egzystencjalnego – wydaje się być zagadnienie zdań (sądów) egzystencjalnych, które podejmuje Akwinata w drugiej lekcji książki II swego *Komentarza*. Arystoteles zdaje się wiązać temat z tym, co jest i z jego brakiem, pisze bowiem:

Kiedy orzeka się, dodając jako trzeci element słowo „jest”, to wtedy na dwa sposoby orzeka się opozycje [pary opozycyjne]. Mówię zatem, „Jest człowiek sprawiedliwy”, „jest” w tym twierdzeniu dodano jako trzeci element, tak jak nazwę lub czasownik. Dlatego powstaną cztery zdania, z których dwa pozostają w stosunku do twierdzenia i przeczenia ze względu na konsekwencję, tak jak stan braku, dwa natomiast bynajmniej [nie].

Tomasz, najpierw w synopsie, zauważa, że Arystotelesowi chodzi o podwójne znaczenie czasownika „jest”. Można go bowiem traktować *jako taki* (*secundum se*), czyli jako główne orzeczenie zdania i wtedy oznacza „istnieć w naturze rzeczy” (*existere in rerum natura*), albo jako łącznik podmiotu i orzeczenia (w tym wypadku określa się go jako *trzeci składnik* zdania, ale nie coś oznaczający, lecz dochodzący do orzeczenia i wraz z nim tworzący jedno orzeczenie zdania). Tomasz podkreśla, że gdy „jest” stanowi główne orzeczenie zdania, wtedy przeciwieństwo tego zdania może być tylko jedno (nie jest).

Komentując ten fragment, Tomasz szerzej wyjaśnia swoje stanowisko¹⁰:

Dla wyjaśnienia tego należy zauważyć, że czasownik „jest” czasami orzeka się w zdaniu „jako taki” (*secundum se*), np. w zdaniu „Sokrates jest”. Przez to zdanie nie zamierzamy niczego innego oznaczyć, niż że Sokrates jest rzeczywi-

⁸ É. Gilson, *Lingwistyka a filozofia. Rozważania o stałych filozoficznych języka*, tłum. H. Rosnerowa, Warszawa 1975.

⁹ 19 b 19-23 (88-90), podaję w wersji *Komentarza do „Hermeneutyki”*, dz. cyt., s. 315.

¹⁰ *Komentarz do „Hermeneutyki”*, ks. 2, l. II, 212 [2], dz. cyt., s. 320-321.

ście (*sit in rerum natura*). Czasami natomiast nie jest orzekany [ten czasownik „jest”] „sam przez się” jako główne orzeczenie, ale jako łącznik dla głównego orzeczenia, w celu powiązania go z podmiotem, jak w zdaniu „Sokrates jest biały”. Nie jest zamiarem wygłaszającego to twierdzenie, że Sokrates jest w rzeczywistości, ale że przypisuje się mu białość za pomocą tego czasownika „jest”. Dlatego w takich zdaniach „jest” orzeka się jako element dodany do głównego orzeczenia. I nazywa się go trzecim składnikiem, nie dlatego, że miałby być trzecim orzeczeniem, ale dlatego, że jest trzecim wyrażeniem (*dictio*) występującym w zdaniu, które razem z orzekaną nazwą tworzy jedno orzeczenie, aby zdanie dzieliło się na dwie części, a nie trzy.

Dowiadujemy się zatem, że zdanie typu „x jest” charakteryzuje się tym, że „jest” stanowi w nim orzeczenie główne i oznacza *existere in natura rerum*¹¹. Późniejsza tradycja określiła takie zdania mianem egzystencjalnych. Arystoteles nie przykłada większej uwagi do tego typu zdań; zdaje się nawet wiązać ten

temat wyłącznie z funkcją czasu i czasownik „jest” wiąże z „był” i „będzie”, pisze bowiem¹²:

Bez czasownika nie ma żadnego twierdzenia ani żadnego przeczenia. „Jest” bowiem, „będzie”, „był”, „staje się” lub inne tego rodzaju są czasownikami na podstawie tego, co ustalono wcześniej, gdyż współoznaczają czas.

Tłumacz we wprowadzeniu kompetentnie wprowadza czytelnika także w meandry zagadnienia zdań egzystencjalnych. Stwierdza, że w swoim komentarzu Tomasz głosi dwie tezy dotyczące zdań egzystencjalnych¹³:

- 1) istnienie jest orzeczeniem,
- 2) istnienie, czyli „jest”, coś sygnifikuje – znaczy i oznacza.

Następnie przedstawia dwa stanowiska tomistów na ten temat – Étienne Gilsona i Ralpa McInerny’ego (za tekstem tego ostatniego)¹⁴. W pierwszym z nich, którego autorem jest Gilson, głosi się postulat odrzucenia tych twierdzeń w imię egzystencjalnej koncepcji bytu św. Tomasza. Logika arystotelesowska zdaniem Gilsona nie radzi sobie ze zdaniami egzystencjalnymi, gdyż zdania

¹¹ Wprawdzie w literaturze tomistycznej znajdujemy twierdzenia, że *existentia* w tekstach św. Tomasza nie oznacza istnienia (np. É. Gilson, *Tomizm*, tłum. J. Rybałt, Warszawa 1960, s. 48, przyp. 2 pisze, że „św. Tomasz nie używał technicznego terminu *existere* na oznaczenie istnienia”), jednakże, jak pokazuje drobiazgowa analiza Mieczysława Gogacza dotycząca Tomaszowego komentarza do *Liber de causis*, „nie zawsze *ipsum esse* oznacza istnienie, a *existentia* – byt, *ipsum esse* może oznaczać byt, a *existentia* – istnienie” (M. Gogacz, *Termin „existentia” w „Komentarzu” Tomasza z Akwinu do „Liber de causis”*, „Roczniki Filozoficzne” 16 (1968) z. 1, s. 104; przedruk w: M. Gogacz, *W kierunku tomizmu konsekwentnego*, Warszawa 2012, s. 98; korzystam z tego ostatniego).

¹² 19 b 12 (86), podaję w wersji *Komentarza do „Hermeneutyki”*, dz. cyt., s. 304.

¹³ *Komentarz do „Hermeneutyki”*, s. 22.

¹⁴ Tamże, s. 21-23; R. McInerny, *Being and Predication*, Washington 1986, s. 173-228. Omawiane przez McInerny’ego poglądy Gilsona pochodzą z jego książki: *Being and Some Philosophers*, wyd. 2, Toronto 1952. To samo jednak mówi Gilson i w innych swoich książkach, także tych, które dostępne są w języku polskim, np. *Byt i istota*, tłum. P. Lubicz, P. Nowak, Warszawa 1963, s. 95-97, 104-105; zwłaszcza 217-250.

zwykle stwierdzają lub negują jedno pojęcie względem drugiego, a „jest” stanowi wyłącznie relację między nimi. Tymczasem w zdaniu „x jest” nie ma drugiego terminu, a „jest” pozostaje niewyjaśnione, gdyż jest terminem niedefiniowalnym, bo nie jest predykatem. McInerny formułuje pod adresem Gilsa następującą wątpliwość: skoro wszystkie zdania są złożone z co najmniej dwóch pojęć, to w jaki sposób rozumieć zdanie „x jest”, gdy uzna się, że jest w nim tylko jedno pojęcie? Uważa, że jeśli według Arystotelesa w zdaniu musi być co najmniej podmiot i orzeczenie (nazwa i czasownik), to zdanie „x jest” w ramach tej logiki jest zdaniem poprawnym, w którym „jest” stanowi orzeczenie (czasownik).

Zauważmy w tym miejscu, że przytoczona dyskusja nie wyczerpuje zagadnienia i że ma ono – szczególnie w języku polskim – bardzo bogatą literaturę. Pisali na ten temat Mieczysław A. Krąpiec¹⁵, Antoni B. Stępień¹⁶, Bogdan Bakies¹⁷, Andrzej Maryniarczyk¹⁸, a Mie-

czysław Gogacz¹⁹ kwestionował w ogóle przydatność sądów egzystencjalnych w metafizyce. Można wymienić jeszcze innych polskich filozofów podejmujących ten temat²⁰. Przywołanie w pracy ciekawych poglądów McInerny’ego stanowi jej niewątpliwą zaletę, jednakże trudno nie oprzeć się wrażeniu, że zagadnienie sądów egzystencjalnych dużo lepiej i dużo głębiej omówione zostało w rodzimym piśmiennictwie filozoficznym.

Niezależnie od tego trzeba zauważyć, że wprowadzenie do przekładu napisane przez Andrzeja Stefańczyka kompetentnie wprowadza w trudne zagadnienia traktatu Arystotelesa i Tomaszowego doń *Komentarza*. Tłumacz starannie omawia układ dzieła i najważniejsze w nim problemy filozoficzne. Także sam przekład wykonany został bardzo dobrze. Wielką jego zaletą jest umieszczenie obok tekstu łacińskiego. Wielokrotnie, także już w niniejszym tomie „Rocznika Tomistycznego”, wypowiadałem się na temat zalet takiego wydawania tłumaczeń

¹⁵ Np. *Realizm ludzkiego poznania*, Lublin 1995, s. 554-556, 563-568; *Język i świat realny*, Lublin 1995, s. 76nn.

¹⁶ Np. *Istnienie (czegoś) a pojęcie i sąd*, „Studia Philosophiae Christianae” 9 (1973) nr 1, s. 235-261, przedruk: *Studia i szkice filozoficzne*, t. 1, Lublin 1999, s. 178-196, zwłaszcza 193-195. Zob. też dyskusję w związku z książką Leona Gumańskiego *Elementy sądu a istnienie*, „Ruch Filozoficzny” 21 (1962) nr 3, s. 261-265, oraz 22 (1963) nr 1, s. 44-46, przedrukowane w: *Studia i szkice filozoficzne*, t. 2, Lublin 2001, s. 369-377.

¹⁷ Np. *Sąd egzystencjalny a punkt wyjścia metafizyki*, „Studia Philosophiae Christianae” 14 (1978) nr 1, s. 5-24; *Przedmiot afirmacji sądów egzystencjalnych*, „Studia Philosophiae Christianae” 14 (1978) nr 1, s. 25-29.

¹⁸ Np. *Problemy metody formowania pojęcia bytu*, „Studia Philosophiae Christianae” 23 (1987) nr 2, s. 81-93.

¹⁹ Np. *Metody metafizyki*, „Studia Philosophiae Christianae” 23 (1987) nr 2, s. 45-64, przedrukowane w książce *Platonizm i arystotelizm. Dwie drogi do metafizyki*, Warszawa 1996; *Miejsce zagadnienia jedności w historii i strukturze metafizyki*, w: *Opera philosophorum medii aevi*, t. 6, fasc. 1, Warszawa 1985, s. 9-22.

²⁰ Leon Gumański, Wojciech Chudy, Mieczysław Kur, Stanisław Kamiński, Andrzej Wawrzyniak, Alfred Gawroński, Władysław Stróżewski, Jacek Wojtysiak.

tekstów naukowych, nie ma więc potrzeby przypominania tego ponownie²¹. Na podkreślenie i uznanie zasługuje fakt, że Tłumacz – zgodnie z opinią Arystotelesa, że terminów trzeba używać tak jak wszyscy – starał się korzystać z ustalonej tradycji translatorskiej, w wyniku czego jego przekład jakoś koresponduje

z znanymi nam rozwiązaniami translatorskimi Kazimierza Leśniaka z jego przekładów tekstów Arystotelesa. Możemy więc śmiało powiedzieć, że otrzymujemy wielki tekst filozoficzny w języku polskim bardzo starannie opracowany i wydany.

²¹ Np. *Juxta eloquium tuum da mihi intellectum* (przedmowa do dziewiątego tomu), w: *Opera philosophorum medii aevi*, t. 9, fasc. 1, Warszawa 2011, s. 12.